

İRAN'IN AFRIKA POLİTİKASI VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR: AHMEDİNEJAD DÖNEMİ, 2005 – 2013

Cafer Talha Şeker

Öz

Bu makale, 2005–2013 yılları arasında iktidarda bulunan Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad döneminde İran'ın Afrika siyasetini ele almaktadır. Zikredilen dönemde İran'ın Afrika siyaseti, tabii kaynaklar üzerinden işbirliği yapma, teknolojik sahada ortaklıklar geliştirme ve İran'a ait meselelerin ele alındığı BM'de (oy kullanan) Afrika ülkelerinin desteğini kazanma hedefi üzerine kurgulanmıştır. Bu politika incelenirken İran'ın sahra altı Afrika bölgesine giriş çabaları ele alınmış, İran dış politikasının içinde bulunduğu zor şartlar gözden geçirilmiş, siyasi ve ekonomik olarak hâlihazırda Afrika'da güçlü bir konuma sahip Batılı ülkeler ve Batılı olmayan rakipler ile İran'ın nasıl karşı karşıya geldiği ve bunlara nasıl mukavemet gösterdiği tartışılmıştır. İran'daki Pehlevî monarşisininin 1979'daki devrilişinden itibaren bu ülkenin ABD ile anlaşmakta zorlanması ve Amerikan baskısıyla karşılaşması Batılı ülkelerle ticaret yapmasını zorlaştırmıştır. Aynı şekilde ABD, Afrika'da kendine yer açmaya çalışan İran'ı durdurmak için bu kıtadaki ekonomik ve siyasi nüfuzunu da kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Afrika, Ahmedinejad, dış politika, enerji.

---

* Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler, doktora adayı, seker.talha@gmail.com

IRAN'S AFRICA POLICY AND ITS CONFRONTATIONS DURING THE AHMADINEJAD ERA, 2005 – 2013

Cafer Talha Şeker

Abstract

This paper deals with Iran's foreign policy towards Africa at specific period, namely the period during the tenure of president Mahmoud Ahmadinejad between 2005 and 2013. Iran's foreign policy towards Africa was predicated on economic and technological cooperation, exploitation of natural resources, and garnering African support at United Nations on key issues of particular interest to Iran at that period. In doing so, the paper addresses the issue of Iran's attempts at breaking into the sub-Saharan markets and argues about the reasoning behind Iranian foreign policy challenges, while at the same time confronting its Western and non-Western rivals locally and globally, who were already well established politically and economically in the continent. With the overthrow of the Pahlavi monarchy in Iran in 1979, it became increasingly difficult for Iran to do business with Western countries due to American pressure towards Iran. At the same time, the US used its considerable economic and political clouts in Africa to frustrate Iranian attempts at penetrating Africa.

Keywords: Iran, Africa, Ahmadinejad, foreign policy, energy.

---

* Marmara University, Institute Research of Middle East and Islamic Countries, Political History and International Relations, PhD candidate.

Giriş

Soğuk Savaş sonrasında Afrika'ya açılma hamleleri başlatmasına rağmen bundan istediği neticeyi alamayan İran, yirmi birinci yüzyılda sahra altına yeni hamlelerle uzanmaya çalışmıştır. Ülke ekonomisinin enerji kaynaklarına bağlı olmasından ötürü İran'ın dış politikasında enerji ihracatı mutlak bir tesire sahiptir. Bu yüzden Tahran'ın Afrika siyasetinde petrol ve tabii kaynaklar siyaseti öne çıkmıştır. Ancak İran'ın petrol ihracatını kontrol etmek isteyen ve Tahran'ın nükleer siyasetini bertaraf etmeye çalışan ABD öncülüğünde başlatılan BM müeyyide kararları ve ambargolar İran'ın işini zorlaştırmıştır.¹ Ancak bir yandan yükselen petrol fiyatlarından elde edilen gelirler ve diğer taraftan dalgalanan petrol gelirleri ve ambargo kararlarından doğan zararlar Tahran'ı yeni hamleler hesaplayama mecbur bırakmıştır. Nitekim İran, dünyanın diğer yükselen ekonomilerinin yaptığı gibi Afrika'ya daha faal ve kararlı bir şekilde açılmak gerektiğini düşünmeye başlamış ve kendince gerekli adımları atmıştır. Tahran'ın uzun süredir Batı ile ilişkilerine göre şekillenen Afrika politikası, 2005 seçimleriyle iktidara gelen Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı döneminde İran için stratejik bir hedef olarak belirlenmiştir. Değişen sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak yeniden şekillenen dünya piyasalarında büyük maddi değer ifade eden Afrika pazarına açılarak buralarda menfaat elde etmeye çalışan Ahmedinejad Hükümeti, sekiz senelik iktidarı süresince neredeyse tamamı Bağlantısızlar Hareketi üyesi olan sahra altı Afrika ülkeleriyle ilişkileri kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Ahmedinejad, bu zaman zarfında pek çok Afrika başkentini bizzat ziyaret ettiği gibi pek çok Afrikalı mevkidaşını da Tahran'da misafir etmiştir. O'nun Afrikalı mevkidaşları ile temaslarında iki nokta göze çarpmaktadır: Batı karşıtlığı ve enerji-teknoloji işbirliği. Ahmedinejad devrinde İran'ın Afrika politikasında başvurduğu bu iki noktadan birincisi, ikincisi uğruna kullanılmak istenmiştir. Dolayısıyla İran, Batılı ülkeler ve Batılı olmayan ülkeler arasında çıkar elde etmeye çalışan Afrikalı hükümetler ile diplomasi yaparken “Batı sömürgeciliği karşıtı” bir dil kullanarak Afrikalı ülkelerle ortak paydada buluşmaya çalışmış, enerji ve teknoloji sahalarında işbirliği yapmayı teklif etmiştir. Tahran, Afrikalı muhataplarıyla buluşurken Bağlantısızlar Hareketi üyeliğini de kullanmaya

---

¹ İran'a karşı daha önceden başlatılmış olan ambargonun 2010 yılında ilave müeyyidelerle genişletilmesini tasdik eden BM kararı için bkz. Security Council Imposes Additional Sanctions on Iran, Voting 12 in Favour to 2 Against, with 1 Abstention”, 09.06.2010, www.un.org

çalışmıştır.

İran'ın Afrika ülkeleriyle yakınlaşma politikası esnasında bu ülkelere satabileceği iki varlığını masaya koyduğu görülmüştür: petrol ve teknoloji. Çoğu Afrika ülkesine nispeten gelişmiş olan İran teknolojisi ve ihracat sektörüne Afrikalı müşteriler bulmak ve İran petrolünü bu ülkelere satarken hedef ülkelerin hükümetleri üzerinde tesir oluşturmaya çalışmak hedeflenmiştir. Bununla birlikte İran'ın Sahra altı ülkeleriyle ilişkilerinde bir istisna olarak Güney Afrika'ya karşı teknolojik noktadan pek üstün olmadığı da görülmüştür. Hatta İran'ın diğer Afrika ülkelerinden daha gelişmiş olan bu ülkeye petrol satarken muhatabının teknolojik altyapısından nispeten istifade ettiği bile görülmüştür. Ancak Afrikalı ülkelerin Batılı müttefikleri ve İran'ın rakipleri, İran petrolünün sahra altına girmesine mani olmaya çalışarak İran'ın Afrika siyasetindeki zorlukların doğmasına yol açmışlardır. İran'ın Afrika siyasetinden endişe duyan İsrail, Tahran'ın Afrika'daki adımlarını takip etmiş ve İranlı siyasetçilerin yaptığı tekliflerin Afrika başkentlerinde kabul görmemesi için girişimlerde bulunmuştur.

Diğer taraftan İran İslam Cumhuriyeti'nden daha önce Afrikalı ülkeler ve Sahra altındaki Müslüman halk ile muhatap olmaya başlayan Suudi Arabistan'ın bu kıtada sahip olduğu yumuşak güç (*soft power*), İran'ın inşa etmeye çalıştığı yumuşak güçle kıyaslandığında daha etkili olmuştur. İran'ın dini veya siyasi ideolojiye dayalı olarak Afrikalı halklar içinde nüfuzu altına alabileceği insan kitlesi, Sahra altının muhtelif yerlerinde çok küçük azınlıklar olarak yaşayan Şîî guruplardan ibarettir. Suudi Arabistan'ın sahra altında hitap ettiği kitle ise bundan daha geniş bir tabandır. Riyad, Hartum'daki BADEA (The Arab Bank for Economic Development in Africa) gibi finans kuruluşları üzerinden Afrika başkentlerindeki siyasi iradelere nüfuz edebilirken ve Selefi akımın yayılmasını destekleyebilirken İran'ın Afrika'da nüfuz yaymak için kurulmuş mali bir kuvveti bulunmuyordu. İran – Afrika arasında işe yarayacak finans kurumları ve para hareketliliğinin eksikliği Afrika politikasının şekillenmesini zora sokuyordu. Mamafih yeterli insan kaynağının olmaması da işin diğer tarafıydı. İran dış politikası için Arap dünyasında kullanışlı bir örgüt olan Hizbullah benzeri guruplar, kahir ekseriyeti Sünni olan Afrika Müslümanları arasında mevcut değildi. Dolayısıyla Arap dünyasında ortak mezhebe sahip olduğu inanç ve kalıpları *soft power* olarak kullanabilen ve istediği zaman Hizbullah benzeri Şii gurupları harekete geçirerek bölgede *hard power* üzerinden pazarlık

yapma kuvvetini artıran Tahran² için Afrika'da zemin ve şartlar çok daha farklı olduğundan İran'ın Afrika politikası her sahada büyük engellerle karşılaşmıştır. Bu yüzden Afrika'da "Batı ve emperyalizm karşıtlığı" ifadeleri kullanılmıştır.

Bu makalede, 2005 – 2013 yılları arasında Tahran'ın sahra altı ülkeleriyle yakınlaşma hamleleri ele alınırken İran'ın Güney Afrika, Nijerya, Gana, Kenya, Senegal ve Sudan ile münasebetlerine bakılmıştır. Bazı akademik yayınlardan iktibas edilen bilgiler ağırlıklı olarak devletlerin yarı resmi haber kaynakları ve bazı medya kaynaklarının haberleriyle birlikte ele alınarak bu araştırmanın başvuru kaynaklarını oluşturmuştur. Böylece Ahmedi-nejad Hükümeti'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu temaslar ve Tahran'ın bu ülkelerde Washington, Riyad, Tel-Aviv ile alakalı olarak karşılaştığı zorluklar ele alınmıştır.

İran'ın Afrika Siyaseti

Cumhurbaşkanı Ali Ekber Haşimi Rafsancani'nin iktidarı döneminde (1989-1997) iç ve dış politikada nispeten liberal bir ekonomi anlayışıyla siyaset geliştirmeye başlayan İran, Irak Harbi'nin yol açtığı iktisadi buhranı ortadan kaldırmak ve devletin sırtındaki mali yükü azaltmak için içeride özelleştirmeye giderken dışarıdan da ülkeye sermaye çekmeye çalışıyordu. Bu minvalde İran'ın hedefi bölgesinde ve diğer kıtalardaki fırsatları değerlendirmek ve dış ticarete daha fazla petrol ihraç edip dışarıdan içeriye para akışını teşvik etmekte.³

İran, 1989-1995 yılları arasında Batı ile arayı düzeltme politikasına öncelik verdiği için bu dönemde gelişmekte olan ülkeler ve Afrika ülkelerine fazla vakit ayırmıyordu. Ancak 1996'da İran'a ABD öncülüğünde Batı'dan baskı yapılmaya başlandı ve bu durum Tahran'ı gelişmekte olan ülkelerde çıkar sahası oluşturmaya mecbur bıraktı. Rafsancani, Afrika ülkeleriyle temas kurmaya başladı. Tahran'da jeo-stratejik olarak İran'a daha yakın olan Doğu Afrika ülkelerine ihtimam gösteriliyordu. Bu dönemde Kenya, Tan-

---

² İran'ın kuvvet anlayışı için bkz. Manouchehr Mohammadi, "The Sources of Power in Islamic Republic of Iran", *The Iranian Journal of International Affairs*, vol.20, n.2: 1-21, Spring 2008.

³ İran ekonomisinde liberal politikaya geçme teşebbüsleri için bkz. Bahman Baktiari, *Parliamentary Politics in Revolutionary Iran*, University Press of Florida, 1996, s.194-5.

zanya, Uganda ve Güney Afrika liderleri İran'ı ziyaret ettiler. Rafsancani, 1996'da Batı'nın İran'a ticari sahada müeyyide başlatması akabinde çıktığı Afrika turunda sahra altında altı ülkeyi (Kenya, Uganda, Sudan, Zimbabve, Tanzania, G.Afrika) ziyaret etti.⁴ İran aynı zamanda Sovyetlerin çökmesi akabinde Orta Asya ülkelerinin ortaya çıkışıyla birlikte Afrika ve Orta Asya arasındaki ticarete aracılık yaparak ekonomisine yeni kaynaklar sağlamanın hesabını da yapmaya başlamıştı.⁵ Hatemi döneminde İran'ın Afrika politikası yeni işbirlikleri geliştirmeyi hedefliyordu. Kenya Lideri Daniel A. Moi'nin 1998'de İran'ı ziyaret etmesi ve Hatemi'nin 2005'te iktidarının sonuna yaklaşırken yedi Afrika ülkesini (Nijerya, Senegal, Mali, Benin, Sierra Leone, Zimbabve, Uganda) ziyaret etmesi bu girişimleri göstermektedir.⁶ Bu dönemde Tahran'dan Gana'ya da 1,5 milyon dolarlık maddi yardım sözü verildi.⁷

İran uzmanları, 1988'de İran-İrak Savaşı'nın sona ermesiyle H. Rafsancani ve M. Hatemi iktidarlarında İran'ın bir yandan komşuları ile iyi geçinmeye çalıştığına ve diğer yandan ABD hariç dış dünya ile yakınlaşmaya teşebbüs ettiğine dikkat çekerler. Ahmedinejad'ın da başta Washington'a açık kapı bırakarak yapıcı bir üslup kullandığı ancak Amerikalı muhataplarından karşılık bulamaması ve ABD öncülüğünde İran'ın dış dünyadan adeta tecrit edilmeye başlanmasıyla gerginliğin tırmandığı görülmüştür. Bu dönemde Tahran'ın Ortadoğu başkentleriyle de arası bozulmaya başlamıştı. İran'ın nükleer faaliyetlerini barışçı bir ortamda müzakereye açmamasını gerekçe göstererek İran'ın dış dünya ile ticaretine sınırlama getiren ağırlaştırılmış ambargo kararının 2010'da BM'den geçmesi ve uygulanmaya konulmasıyla birlikte İran Devrim Muhafızları'nı da hedef alması Tahran'ın üslubunu iyice sertleştirdi ve İran bölgesinde ABD ile mücadele etmeye başladı.⁸ Ancak bu mücadele belli bir bölgede kalmayacak ve İran'ın Afrika politikasını da zorlaştıracaktı.

Ülkesinde belediyecilik, petrol, istihbarat ve mülkiye sahalarında iş ve siyaset tecrübesi kazandıktan sonra 2005 seçimleriyle iktidara gelen

⁴ Shireen T. Hunter, *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era*, 2010, s.228.

⁵ Muriel Mirak Weissbach, "Iran takes up the fight for the development of Africa", *EIR*, c.24, n.31, Ağustos 1997, s.12.

⁶ Shireen T. Hunter, s.229.

⁷ Shireen T. Hunter, s.229.

⁸ Bilgehan Alagöz, "Büyükelçilik Baskınından Müzakere Masasına İran – ABD İlişkileri", *Aljazeera Turk*, 04.11.2014; Zikredilen BM kararı 1.dipnotta verilmiştir.

Mahmud Ahmedinejad'ın sekiz senelik iktidarı döneminde İran, ABD baskısıyla en fazla karşılaştığı dönemlerden birini yaşadı. Bu dönemde Avrupa, Asya ve Afrika ülkeleriyle iş yapmaya çalışan ve nükleer projeler geliştirmeye gayret eden Tahran sürekli dış tehditlerle karşılaştı. Tahran'ın uranyum geliştirme siyaseti ve petrol politikası ABD ve dünya basınının gündelik meselelerinden birisi haline geldi. Benzer şekilde Afganistan ve Irak'ta yaşananlar da İran'da gündeme tesir ediyordu. Böyle bir ortamda İran dış politikasının her sahası zorluklarla doluydu ve siyasi iradenin gerekli hamleleri yaparak ülkenin hareket sahasını geliştirmesi gerekiyordu.

Ahmedinejad Hükümeti, Afrika'nın Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ekonomisi sürekli büyüyen sanayi ülkelerinin rekabet sahasına dönüştüğünü görüyor ve bir an evvel Afrika kıtasında İran menfaatleri için hamleler geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu.⁹ Ahmedinejad'ın 2005'te iktidara geldiğinde cumhurbaşkanı sıfatıyla görüştüğü ilk yabancı mevkidaşı Afrikalı bir lider oldu.¹⁰ Tahran'da gelişmekte olan ülkelerle münasebetleri kuvvetlendirmek için yeni ve kararlı planlar yapıldı ve aktif bir Afrika siyaseti başlatıldı. Ahmedinejad, 2006'da Gambiya'da düzenlenen Afrika Birliği Zirvesi'ne iştirak ederek burada Afrikalı liderlerle bir araya geldi. Bu dönemde yükselen petrol fiyatları İran'ın Üçüncü Dünya ülkelerine uzanmasında ve işbirliği tekliflerinde elini kuvvetlendirecekti.¹¹ 2005 – 2013 yılları arasında ABD başkanlarının üç kere uğradıkları sahra altı Afrika kıtasına İran Cumhurbaşkanı'nın neredeyse her sene ziyaret gerçekleştirmesi Amerikalı bazı radikal araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Tahran'ın bu dönemde Afrika diplomasisi, BM'de oy kullanan Afrika ülkelerinin İran'a müspet bakmasını sağlamak, İran'ın ihtiyacı olan uranyum gibi mühim madde ve tabii kaynaklara ulaşmak, petrol satmak, teknolojik ortaklıklar geliştirmek ve Afrika sahilinde İran donanmasına ait gemilerin uğrayabileceği askeri limanlar temin edebilmek gibi hedefler üzerine kurgulanmıştır. Bu politika, İranlı üst düzey temsilcilerin UAEK (Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu) dönem üyeliği yapan Afrikalı ülkelere diplomatik ziyaretler düzenlemeleri ve Tahran'ın Afrika Birliği ile yakın ilişkiler geliştirme çabalarıyla desteklenmiştir. Ahmedinejad'ın ziyaretleri esnasında İran aynı zamanda Bağlantısızlar Hareketi üyesi olan Afrika ülkelerine ehemmiyet göstermiş ve bu

⁹ Amir M. Haji-Yousefi, "Iran's Foreign Policy during Ahmedinejad: From Confrontation to Accommodation", Tebliğ, Concordia University, Montreal, Canada, 2-3 Haziran 2010.

¹⁰ "Ahmadinejad's last Africa tour tries to cement ties", BBC, 15.04.2013.

¹¹ Shireen T. Hunter, s.229.

ülkeler ile uzun vadeli ortak çıkarlar geliştirmeye çalışmıştır.¹²

ABD öncülüğünde başlatılan müeyyidelere maruz kalan İran, kurucuları arasında Gana'nın ilk devlet başkanı Nkrumah'ın da bulunduğu Bağlantısızlar Hareketi'ne öncülük yaparken bu hareketin üyesi olan Afrika ülkeleriyle yakınlaşma hamlesinin bir diğer mühim sebebi de İran petrolünün rakibi olan Suudilerin sahra altı Afrika'da uzun bir süredir nüfuzlarının mevcut olması ve Tahran'ın Afrika'da Riyad'a karşı elini kuvvetlendirme gayreti olmuştur. Bunun için Afrika ülkeleriyle ticari ilişkiler kurulup Afrika başkentlerinde Tahran'a menfaat sahası açılması gerekiyordu. Ahmedinejad'ın Afrika ziyaretlerine bakıldığında İran'ın Afrika'da tabii kaynak zengini ülkeler ile BM ve benzeri kuruluşlarda Tahran'a destek vermesi muhtemel ülkelere yakınlaşmaya çalıştığı görülür. İran, Afrika başkentlerinde halka hitap eden kültür merkezleri açarak bir yandan sahra altında yumuşak güç mekanizmaları inşa etmeye niyetlenmiş ve diğer taraftan enerji ve tabii kaynaklar ticareti hamleleriyle bu başkentlerde Tahran'a dost kazandırmaya çalışmıştır. İran'ın dış ülkelerdeki kültür faaliyetlerini destekleyen ICRO (Islamic Cultural Relations Organization) İranlı girişimcilerin sahra altında vakıflar açarak Müslüman Afrikalılara hitap etmesine destek sağlamıştır.¹³

Tahran'ın eskiden beri dış politikada giriştiği işlerin pek çoğunda istediği neticeye ulaşamaması veya tesirsiz kalması İranlı akademisyenlerin de dikkatini çeken bir meseledir. İranlı Afrika araştırmacısı Amir Ziadzadeh, İran'ın kurucu lideri Humeyni'nin Afrika'ya ayrı bir önem gösterdiğine dikkat çekmiş ve Ahmedinejad Hükümeti'nin Afrika politikası noktasında kendinden önceki hükümetlerden daha becerikli olduğunu ancak yapılması gerekenler noktasında istenilen seviyeye gelemediğini ifade etmiştir. Ziadzadeh, İran'ın sahra altındaki kültürel ve diplomatik faaliyetlerini daha fazla artırması ve bu ülkelere daha fazla zaman ayırması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴

---

¹² Maaiké Warnaar, *Iranian Foreign Policy during Ahmadinejad: Ideology and Actions*, Palgrave, 2013, s.4-78; İran'ın Afrika politikası Michael Rubin gibi Ortadoğu'da açıkça darbeleri destekleyen bazı ABD'li radikal yazarların çalışmalarına da yansımıştır. Bkz. Michael Rubin, "Africa: Iran's Final Frontier", *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, n.2, Nisan 2013, s.2.

¹³ Ahmedinejad'ın ziyaretleri ve ICRO'nun bazı Afrika ülkelerindeki faaliyetleri aşağıdaki kısımlarda gösterilmiştir.

¹⁴ "Sudan Needs Further Attention", *Irdiplomacy.ir*, 28.09.2011.

Güney Afrika İle Enerji ve Telekomünikasyon Ortaklığı

Ortadoğu'daki menfi gelişmelerin petrol fiyatları ile arz – talep dengesini değiştirmesinden ötürü Güney Afrika ekonomisi pek çok defa zarar görmüştür. 1979 İran Devrimi'nden önce Güney Afrika'nın petrol ithalatının büyük kısmını karşılayan Tahran, ülkede rejimin değişmesiyle birlikte Irak ile harbe girmiş, Batılı ülkelerin ambargoları ile karşılaşmış ve enerji üretiminde olduğu gibi ihracatında da Şah rejimine kıyasla daha düşük bir seviyeye gerilemiştir.¹⁵

İran, 1971'de Güney Afrika'daki Sasolburg Rafinerisi'nin kuruluşuna ortak olmuştu.¹⁶ Günlük 75.000 varil kapasiteli bu rafineride İran Milli Petrol Şirketi'nin payı yüzde 17,5 idi.¹⁷ Ancak 1980'de İran Hükümeti bu rafinerideki payını devrederek ortaklıktan ayrıldığını bildirdi.¹⁸ 1973 OPEC Krizi esnasında Arap ülkelerinin Güney Afrika'ya petrol ihracatını kesmesi karşılığında bu ülke İran petrolüne başvurmuş ve 1979'da Şah'ın devrilişine kadar geçen sürede Güney Afrika'nın ithal ettiği petrolün yüzde doksanına yakınının İran'dan geldiği kaydedilmiştir.¹⁹ İran'da Humeyni iktidarının başlamasıyla Tahran'ın ABD ve İsrail ile arası kötüleştiği gibi İran'ın Afrika'daki hasmı Güney Afrika oldu. İran, Güney Afrika'yı ırkçı bir devlet olduğu için eleştiriyordu.²⁰ İhtilalden sonra İran'ın Güney Afrika'ya ihraç etmeyi durdurduğu petrol sevkiyatının 1994 senesinde iki ülke arasında atılan adımlarla tekrar başlaması sayesinde Güney Afrika'nın İran petrolüne bağımlılığı yeniden başladı.²¹ 2002 yılında İran ile Güney Afrika

¹⁵ 1970'li yıllarda G.Afrika'nın İran'dan ithal ettiği petrol, ırkçılık meselesinden ötürü BM öncülüğünde dünyanın pek çok ülkesinin G. Afrika'ya karşı ambargoya katılması ve İran'ın bu ülkeye petrol ihracatını durdurması için bkz. J.J. Wakeford, "The impact of oil price shocks on the South African macroeconomy: History and prospects", *SARB Conference*, 2006, s.100.

¹⁶ "The Report South Africa 2008", *Oxford Business Group*, s.87.

¹⁷ Ronald Ferrier, "The Iranian Oil Industry", *The Cambridge History of Iran*, ed. William Bayne Fisher, P. Avery, G.R.G. Hambly, C. Melville, c.7, s.682.

¹⁸ Shaul Bakhash, *The Politics of Oil and Revolution in Iran: A Staff Paper*, Washington, 1982, s.8.

¹⁹ James Barber & John Barratt, *South Africa's Foreign Policy: The Search for Status and Security, 1945-1988*, Cambridge University Press, 1990, s.177; Bu dönemde İran'ın petrol sanayisinde Amerikalı ve İngiliz şirketlerin büyük paylara sahip oldukları da göz önünde bulundurulmalıdır.

²⁰ Christopher Rundle, "Iran – United Kingdom Relations Since the Revolution: Opening Doors", *Iran's Foreign Policy, from Khatami to Ahmadinejad*, ed. Anoushiravan Ehteshami & Mahjoob Zweir, ITHICA Press, s.93.

²¹ Roger Howard, *Iran Oil: The New Middle East Challenge to America*, I.B.Tauris, 2007,

arasında ortak kurulan Arya Sasol Petro-Kimya Şirketi ise iki ülke arasında atılan en büyük ortak adımlardan birisi oldu. Yarısı İran Milli Petro-Kimya Şirketi ve diğer yarısı Güney Afrikalı Sasol Enerji Şirketi'ne ait olan ortak yatırım, İran'ın Buşehr şehrinde sıvı tabii gaz tesisi olarak 2002'de inşasına başlanmış ve 2009'da hizmet vermeye başlamıştır.²²

Amerikan enerji enformasyon kuruluşu Energy Information Administration'ın yayınladığı rakamlara bakıldığında İran'ın Güney Afrika siyasetinde petrol politikasıyla elini kuvvetlendirdiği görülür. 2010 – 2012 yılları arasında Güney Afrika'nın ithal ettiği petrolün dörtte birinin İran'dan satın alındığı²³ ve İran petrolünün diğer petrol satıcısı ülkelerden daha ucuza ithal edildiği²⁴ göz önünde bulundurulursa bu ülke piyasasında zikredilen dönemde İran'ın itibar sahibi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Güney Afrika, İran'ın indirimli petrol satışına karşılık UAEK nezdinde Tahran için müspet bir yaklaşım ortaya koyduğu gibi ABD ve İsrail'e nükleer meseleyi İran'a ambargoyla değil bu ülkeyle diplomasi üzerinden çözmeyi teklif etmiştir.²⁵

2011 senesinde İran, Güney Afrika'nın en çok petrol ithal ettiği ülke olmuştur. Ancak İran'a karşı uygulanan yaptırımlar sebebiyle Afrika'nın en çok petrol ithal eden ikinci ülkesi Güney Afrika da İran'a karşı tavır almış ve enerji ihtiyacını karşılamak için 2012 senesinde en çok Suudi Arabistan'dan petrol ithal etmiştir.²⁶ Ancak 2012'de Batı'nın İran petrol ihracatına karşı sert tavırları Tahran'ın müşterilerini de rahatsız ediyordu. Güney Afrikalı merciler, ülkelerinin petrol ithalatı için İran'dan uzaklaşırken açığı doldurmak için makul partnerler bulmakta zorlandıklarını dile getirdiler.²⁷ İran'ın nükleer enerji politikası yüzünden Batı ile yaşadığı gerilimler sonrası İran – Güney Afrika arasındaki ortak yatırımların da hedef alın-

---

s.123.

²² Şirketin web sayfası: <http://www.aryasasol.com/index.php/en/about-us/history-and-geography/history>

²³ "Iran Oil Exports: Where Do They Go?", *The Guardian*, 06.02.2012.

²⁴ Güney Afrika'nın ithal ettiği petrole ödediği rakamlar için bkz. "Value of Crude Oil Imports since 2010", <http://www.southafricanmi.com/blog-1dec2016.html> (erişim tarihi:08.08.2017)

²⁵ Thembisa Fakude, "The impact of the South Africa-Iran relations on the African Union", *Aljazeera*, 28.02.2016.

²⁶ "South Africa wants to resume Iran oil imports in three months", Reuters, 09.09.2014.

²⁷ Andrew England & Guy Chazan, "South Africa looks for alternatives to Iran oil" *Financial Times*, 13.03.2012.

ması, Tahran'ı G. Afrika'yı bir kez daha kaybetme tehlikesiyle karşılaştırdı. ABD'nin baskılarıyla 2012 senesinde Sasol'un İran'daki yatırımlarına darbe indirildi. Sasol Şirketi'nin ABD'deki enerji işlerinden daha büyük menfaatler elde edecek olması şirket idarecilerinin İran'dan uzaklaşma hamlesi yapmalarına sebep oldu.²⁸ ABD baskıları karşısında İran, Güney Afrika'ya sattığı petrolün iyice azalacağı gerçeğini gördü.²⁹ Güney Afrikalı siyasetler İran'dan petrol ithalatını azaltmaları durumunda yeni sıkıntılarla karşılaşacaklarını dile getirirlerken İran tarafı da muhatabının ABD baskılarından yılmayıp kendi menfaati icabı İran petrolünden vazgeçmemesi gerektiğini anlatmaya çalıştı.³⁰ İran'dan günde 12.000 varil petrol ithal eden Sasol Şirketi, müeyyideler icabı Tahran ile ilişkileri asgariye indirmek mecburiyetinde kaldı. Ancak iki ülke arasındaki diğer bir büyük yatırım olan Irancell operatör şirketi, Güney Afrika ile İran arasındaki en büyük işbirliği konumuna gelip yaptırımlardan zarar görmeden yoluna devam etti. İranlı milyonlarca cep telefonu kullanıcısına hitap eden operatör şirket, Güney Afrikalı MTN Group ile İran Hükümeti arasında yürütülen bir ortaklık idi. İran'a yaptırımı savunan ABD lobilerinin baskılarına rağmen MTN Group İran'daki ortaklığından vazgeçmemiş ve icra ettikleri işin müeyyideler haricinde kaldığını savunabilmiştir.³¹

İran petrollerinin Afrika'daki en büyük müşterisi olan bu Afrika ülkesinin zirai mahsulleri için İran iyi bir pazar olmuştur. İran, Güney Afrika'dan uzun yıllardır mısır ithal etmiştir. 2013'teki Cenevre Müzakereleri sonrası BM'nin İran'a uyguladığı ambargonun hafifletilmesinin gündeme gelmesiyle Güney Afrika tekrar İran'dan petrol almaya ve ziraat mahsullerini bu ülkeye ihraç etme hamlesi yapmıştır.³²

²⁸ "South Africa's Sasol to Avoid Iran Oil", The Wall Street Journal, 25.01.2012.

²⁹ "US may punish South Africa over Iran", PRESS TV, 12.05.2012.

³⁰ "South Africa to keep importing Iran oil: Minister", PRESS TV, 24.07.2012.

³¹ Irancell, İran'da 33 milyon kullanıcısı olan bir telekomünikasyon operatör şirketi olup hisselerinin % 49'u G. Afrikalı MTN Group'un elindedir. Bkz. "South Africa looks for alternatives to Iran oil" *Financial Times*, 13.03.2012; Şirket, İran pazarına girerken Türk telekomünikasyon şirketi Turkcell ile rekabet etmiş ve daha sonra MTN Group ile Turkcell mahkemelik olmuşlardır.

³² "Iran selling oil to S Africa, Sri Lanka: Official", PRESS TV, 19.05.2014; "South Africa plans big food sales to Iran once sanctions ease", Reuters, 24.10.2013; Ambargo, İran'a gıda ihracatını ihtiva etmiyor olsa da uluslararası bankacılık sisteminde İran'a ait hesapların dondurulması bu ülkenin dışarıdan ithal etmek istediği gıda emtiasının parasını ödemesini zorlaştırdığından ambargo sadece İran'dan enerji alacak olanları değil aynı zamanda İran'a mal satacak olan gıda sektörünü de hedef almıştı.

Nijerya İle İşbirliği Girişimi ve Nijeryalı Şii Toplumuna Yardım

İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, 2005 senesinde Abuja'da düzenlenen G-8 Zirvesi'ne iştirak etmek için Nijerya'ya gittiğinde bu ülke ile işbirliği antlaşması imzalamıştı. Aynı sene iktidara gelen Mahmud Ahmedinejad da Nijerya ile ilişkileri sıkı tutmaya özen gösterdi. Tahran'ı ziyaret eden Nijeryalı Savunma Bakanı Kwankwaso'nun İran temaslarında ve Ahmedinejad'ın Nijerya temaslarında iki ülke arasında enerji santral inşaatı gibi büyük yatırım hesaplarının yapıldığı ortaya çıktı. İran ve Nijerya gibi iki mühim enerji ülkesi arasında işbirliği başlatmak için temaslar kurulması ABD'yi endişelendirdi ve Washington'ın Nijerya üzerinde baskı kurmasına yol açtı. Nihayet 2008'de Nijeryalı siyasetler İran ile bir antlaşmaya varmadıklarını beyan ederek ABD'yi memnun ettiler.³³ Ancak Afrika'nın en kalabalık nüfusuna ve en büyük tüketim pazarına sahip olan Nijerya için İran'ın ekonomik teşebbüslerde bulunma siyaseti devam etti ve Tahran bu defa Nijerya'da Saipa marka araba fabrikası açma girişimini masaya yatırdı.³⁴ Ancak bu teşebbüsler de uzun vadede çeşitli sıkıntılarla karşılaştı.

İran'ın Nijerya ile temasları akabinde Batılı medya tarafından Tahran'ın aleyhinde bazı haberler ortaya çıktı. Haberlere göre, İran'ın Nijerya ve Batı Afrika bölgesinde Şiiliği yaymak ve milisleri silahlandırmak gibi hamleler peşinde koştuğu iddia ediliyordu.³⁵ Bu haberler ile Nijerya'daki Şii Müslümanların lideri Zakzaki'nin İran hayranlığı ve Kum ile irtibatı, Kuzey Nijerya'da Hizbullah ile irtibatlı bazı hücre evlerin tespit edilmesi ve Sünniler ile Şii guruplar arasındaki bazı sürtüşmeler öne çıkarılarak İran'ın bölgede farklı hesapları olduğu ilan edilmiştir. Afrikalı Şii Müslümanlar Cemiyeti'nin başbuğu olan Nijeryalı Şeyh Zakzaki, 2012'de BBC'ye verdiği mülakatta ABD'nin İran'a saldırması durumunda tüm dünyada büyük yankılar oluşacağını dile getirirken kendisinin İran'dan destek aldığını ifade etmekten de çekinmemişti. Şeyh Zakzaki, İngiliz basınına röportaj verirken yanında bulundurduğu Humeyni'nin büyük bir resmi ile poz vermeyi de ihmal etmemiştir.³⁶

2010 senesi, İran'ın Nijerya ile arasının bozulmasına yol açan bir yıl oldu. Lagos açıklarındaki bir gemide on üç konteyner dolusu İran silahlarının

³³ Charlie Szrom, "Ahmadinejad in West Africa", *AEI*, Ağustos 2010, s.4.

³⁴ "Iran to set up car plant in Nigeria", *PRESS TV*, 2010.

³⁵ "Rana Rahimpour, Ahmadinejad's last Africa tour tries to cement ties", *BBC*, 15.04.2013.

³⁶ "Sheikh Zakzaky: Why Nigeria could fear an attack on Iran", *BBC*, 08.05.2012.

bulunması Nijerya – İran ilişkilerine darbe indirdi. İranlı makamların bu silahların Nijerya üzerinden Gambiya’ya gittiğini, Nijerya ile bir alakasının olmadığını bildirmeleri üzerine bu defa Gambiya’daki İran temsilciliği Gambiya Hükümeti tarafından sınır dışı edildi ve İran’ın bölgedeki karışıklıklar üzerinden hesaplar yaptığını herkes inanmaya başladı.³⁷ Nijerya’da yakalanan İranlı silah tüccarı Azim Aghajani ve Nijeryalı ortakları tevkif edildi.³⁸ İran Dış İşleri Bakanı Manuçehr Muttaki, silahların gizlice Nijerya’ya gitmediğini, bu iddiaların “İran düşmanları” tarafından İran’ın Afrika siyasetine zarar vermek için uydurulduğunu dile getiren açıklamalar yaptı. BM kararlarına göre İran’ın silah ihracatının yasak olması, sadece bu silahları göndereni değil aynı zamanda alacak olanları da zor durumda bırakacaktı. Dünya basınında çıkan haberler üzerine rahatsızlık hisseden Nijerya Hükümeti meseleyi BM Güvenlik Konseyi’ne taşıdı.³⁹ Tahran – Abuja arasında baş gösteren gerilim, iki ülke arasında oynanması planlanan İran – Nijerya Dostluk Maçı’nın Nijerya tarafından gelen talep ile iptal edilmesine yol açtığı gibi önceki yıllarda iki ülke arasında atılan müspet adımlar 2010 senesinde hızla menfi bir istikamette seyretmeye başladı.⁴⁰ 2009’da İran’ın insan hakları ihlalleri hakkında BM’de yapılan oylamada Tahran lehine tavır alan Nijerya, 2010’da nükleer faaliyetinden ötürü müeyyidelerle hedef alınan İran’a karşı bu kez BM’de aleyhte tavır takındı.⁴¹ Dolayısıyla silah kaçakçılığı meselesi üzerinden başlayan kriz sayesinde Nijerya’nın İran tavrı Batılı müttefiklerinin istediği çizgide seyretmeye başlamış ve İran’ın Nijerya politikası darbe almıştı.

Tüm bu gelişmeler esnasında İran’ın Nijerya’daki Şiî topluluğunu destekleyerek büyütme isteğine dair iddialar gündeme yerleşmiştir. Nitekim aynı dönemde Nijerya’daki Şiîlerin İsrail ve Boko Haram karşıtı gösterileri giderek artmaya başlıyordu. 2014’te Şiî göstericilerin Nijerya askerleriyle çatışması sonucunda çok sayıda insan hayatını kaybetti. Şeyh Zakzaki’nin Nijerya’daki faaliyetleri İran basınında takdir görünürken Nijerya’da İsrail karşıtı Şiî göstericilerin öldürülmesi İran’da tepki görüyordu. Kudüs Günü

³⁷ “Iran: Arms shipment intercepted in Nigeria was a misunderstanding”, *CNN*, 16.10.2010.

³⁸ “Nigeria puts Iranian behind bars for “alleged arms shipment””, *PRESS TV*, 17.05.2013.

³⁹ “Nigeria reports Iran arms seizure to UN Security council”, *CNN*, 16.10.2010.

⁴⁰ “Nigeria-Iran friendly called off”, *BBC*, 15.10.2010.

⁴¹ Szrom, s.5; 9 Haziran 2010 tarihli BMGK oturumu için bkz. SC/9948 (Security Council Imposes Additional Sanctions on Iran, Voting 12 in Favour to 2 Against, with 1 Abstention)

hadiselerinde yaşanan şiddet ortamında Şeyh Zakzaki'nin oğlu da hayatını kaybetmişti.⁴² Tüm bu gelişmeler, İran'ın Nijerya'da Hizbullah benzeri bir yapı inşa etmeye çalıştığı fikirlerini kuvvetlendiriyordu.⁴³ Dolayısıyla bu şartlar altında Nijerya'da faaliyet gösteren Selefi görüşlü Boko Haram'ın Afrika'daki varlığına karşı İran ile benzer görüşü savunan Hizbullah tarzı Şii insan kaynağının Nijerya'da oluşturulmaya çalışıldığına dair şüpheler artmıştır.

Gana'da İran Destekli Eğitim Faaliyetleri

Gana, zengin altın kaynaklarından dolayı tarihte Batılı devletler tarafından "Altın Sahili" olarak isimlendirilmiştir.⁴⁴ İran, Afrika kıtasındaki ilk üniversitesini Sahra altının tabii kaynaklar bakımından en mühim ülkelerinden birisi olan Gana'da açmıştı. 1988'de İran destekli Ehl-i Beyt Vakfı'nın Gana'nın başkenti Akra'da açtığı eğitim merkezi zamanla Gana İslam Üniversitesi'ne dönüştü. Bu üniversite İran'ın Gana halkıyla yakınlaşmasına da nispeten yardımcı oluyordu.

İran, uzun bir süredir Gana'daki Müslümanlar arasında Şii itikadını yayarak nüfuz inşa etmeyi hesaplamaktadır. Gana İslam Üniversitesi'nin eğitim faaliyetlerinin yanı sıra İranlı *Tercüman-ı Vahiy* enstitüsünün 2014'teki faaliyetleriyle Gana'daki Dagomba halkına hitap eden Dagbani lisanında Kur'an-ı Kerim tercümeleri yapılmıştır.⁴⁵ İran'ın Gana'daki kültür faaliyetlerinin yanı sıra Nisan 2013'te Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın bizzat iştirak ettiği üst düzey ziyaret ile iki ülke arasındaki menfaatlerin artırılması hedeflenmiştir.⁴⁶

İran'ın uluslararası ambargo düzenini ihlal ederek Gana'ya petrol satmaya

⁴² "Nigerian soldiers kill 25 anti-Israel protesters on Quds Day", PRESS TV, 26.07.2014.

⁴³ Şeyh Zakzavi'nin İran ziyareti ve Nijerya'daki faaliyetleri için bkz. Nijerya İslam Hareketi'nin web sayfası: "Press TV interviews Sheikh Zakzaky", http://www.islamicmovement.org/index.php?option=com_content&view=article&id=126:press-tv-interviews/http://www.jafariyanews.com/2k9_news/dec/30nigeria_ashura.htm

⁴⁴ İlk olarak Avrupa'dan Portekizlilerin yerleştiği Gana'ya daha sonra gelen ve bölgeyi *Gold Coast* ismiyle zikreden İngilizlerin buradaki kolonyal iktidarları 1958'de sonra erdiğinde ülke tekrar eski ismi olan "Gana" ile zikredilmeye başlanmıştır. Bölge için kullanılan "Gana" ismi İbni Haldun'un eserinde de zikredilmektedir. Bkz. İbni Haldun, *Mukaddime*, ter. Pirizade Mehmed Sahib, c.1, Klasik, İstanbul, 2008, s.119, 124.

⁴⁵ "Quran Translations in 8 Languages Ready for Publication", 30.04.2014. Bkz.<http://en.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=257&pageid=11747&newsview=611638>

⁴⁶ "Ahmadinejad in West Africa", *Deutsche Welle*, 15.04.2013.

çalıştığı iddia edilmiştir. Ocak 2013 yılı başlarında basına sızan bazı haberlerde Gana'nın İran'dan petrol alıp karşılığında Tahran'a gizlice altın gönderdiği iddiaları bunun göstergesiydi.⁴⁷ İki ülke arasındaki yakınlaşma Gana'nın Batılı müttefiklerini korkutacak bir ticaret hacmine ulaşmamışsa da Akra'nın Batılı dostları Gana'yı İran'ın petrol politikasından uzak tutmaya gayret gösterdiler.

2013'te İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihi, ülkesinin Gana'daki faaliyetlerini yerinde incelemek ve Akra'da Ganalı siyasilerle görüşmek için bu ülkeye gittiğinde İran için Afrika'nın önceliklere sahip olduğuna dikkat çekmişti. Salihi, Gana'nın istikrarlı ekonomik büyümesinin bu ülkeyle ilişkilerini kuvvetlendiren İran'da olumlu karşılandığını ifade etti. İranlı Bakan buradan Benin'e geçerek Bağlantısızlar Hareketi üyesi olarak Tahran'daki zirveye de iştirak etmiş olan Beninli siyasetçilerle bir araya geldi. Salihi, Bağlantısızlar Hareketi'ne öncülük eden İran'ın Afrika'daki ortaklarıyla sahra altında istikrar için mücadele edecek kuvvete sahip olduğunu dile getirdi.⁴⁸

Cumhurbaşkanlığının sona ermesine iki ay kala Nisan 2013'te İranlı bakanlarla birlikte Benin, Gana ve Nijer seyahatine çıkan Ahmedinejad, bu ülkelerdeki temaslarında İran'ın Afrika'ya gösterdiği alakayı sürekli dile getirip Batı ve kolonyalizm karşıtı ifadeler kullanmıştır.⁴⁹ Ahmedinejad, Akra'da yaptığı açıklamalarda "Gana'nın istikrarı bizim istikrarımızdır" demiş ve Ganalı mevkidaşı J. Dramani Mahama ile iki ülke arasında ziraat, eğitim, spor ve turizm sahalarında işbirliği için antlaşmalar imzalamıştır.⁵⁰

Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığının son zamanlarında Batı Afrika seyahatine çıkarak Nijer, Gana ve Benin'i ziyaret etmesi, İran'ın Afrika'dan uranyum ithalatı ve bu kıtaya petrol ile teknoloji ihracatı yolundaki ısrarlı tavrını gösteriyordu.⁵¹ İranlı liderin Gana'da iyi karşılanması ve başkent Akra'daki Gana İslam Üniversitesi'ni ziyaret ederek burada bir konuşma yapması, adeta bir dönem sonraki seçimlere katılarak kazanıp tekrar dönmeyi hedeflediği cumhurbaşkanlığı makamında devam edeceği Afrika politikası

⁴⁷ Bkz. "Turkey lifts ban on Iranian gold cargo plane" *Et'elaat*, 22.01.2013; "Mahama Must Explain The Seizure Of Ghana's Gold In Turkey", *GhanaWeb*, 28.01.2013.

⁴⁸ "Relations with Africa priority of Iran's foreign policy", *Et'elaat*, 07.01.2013.

⁴⁹ "Iran, Benin support peace for all nations", *Et'elaat*, 18.04.2013.

⁵⁰ "Iran, Ghana must try for just world order", *Et'elaat*, 18.04.2013.

⁵¹ "Iran's president to visit Niger, Ghana, Benin", PRESS TV, 06.04.2013.

için başladığı işi sağlamlaştırma havasında geçmiştir. Ahmedinejad, burada yaptığı konuşmasında Tahran'ın Afrika'ya gösterdiği ihtimamı ve kolonyalizme karşı verecekleri ortak mücadele ve siyasetten bahsetmiştir. Nitekim İranlı girişimciler ülkelerinin Gana'daki itibarını yükseltmek için Gana halkına hizmet takdim eden adımlar atmışlar ve İran'ın Afrika'da sağlık hizmetleri sağlayabileceğini de göstermeye çalışmışlardır.⁵² Ancak Tahran'ın Gana üzerinde yumuşak güç oluşturma çabası büyük Batılı devletlerden çok İsrail'i endişelendiriyordu. Ahmedinejad'ın Gana ziyareti henüz başlamadan İsrail'in Akra'daki büyükelçisi Ganalı siyasetçileri bile kızdıran açıklamalar yapmaya başlamıştı. Elçi Sharon Bar-Li, Akra'da İranlı devlet adamlarının itibarlı bir şekilde misafir edilmelerinden duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmekten çekinmiyordu.⁵³ Çünkü İsrail'e göre İran'ın Afrika politikasındaki en büyük hedefi uranyum ithal edebileceği dostlar bulmaktan ibaretti.⁵⁴ İsrail, 1958'deki kuruluşundan itibaren irtibatlı olduğu Gana'ya daima alaka göstermiş, İngiltere'nin itirazlarına rağmen Gana'nın ilk devlet Başkanı Nkrumah ile yakın ilişki kurmuştur. Ganalı yüzlerce öğrencinin eğitim için İsrail'e gitmeleri sağlanmıştır. İsrail, 2011'de Akra'da yeniden açtığı elçilik üzerinden bu ülkede daha faal bir politika icra etmek isterken aynı zamanda Gana'daki İran varlıklarının yayılmasından endişe duyuyordu.⁵⁵ Ancak İran 2013'te Gana ile ticari ilişkilerini yükseltmeye devam ettiğini ve İranlı iş adamlarının Gana'da iyi işler başardıklarını duyurdu.⁵⁶ İran'ın Gana ile münasebetleri Ahmedinejad'ın iktidarı sona erdikten sonra da aynı hızla devam etmiştir. Ekim 2013'te Tahran'da bir araya gelen İran Meclis Başkanı Ali Laricani ile Gana Meclis Başkanı Edward K.D. Adjaho arasındaki temaslarda İran'ın Gana'ya teknoloji sağlaması görüşülmüştür.⁵⁷ Dolayısıyla İran'ın Gana siyasetinde karşılaştığı zorluklar sadece ABD ve İngiltere kaynaklı değil aynı zamanda İsrail menşeli olmuştur ve bunlar İran'ın bölgede varlık göstermesinin yavaşlamasına yol açmıştır.

---

⁵² Gana'da açılan İran sağlık merkezi için bkz. *Ghanaweb*, 16.04.2013.

⁵³ "Israeli Ambassador's comments surprise me - Hanna Tetteh", *Ghanaweb*, 16.04.2013.

⁵⁴ "Iran expanding its covert overseas hunt for uranium", *The Jerusalem Post*, 24.02.2011.

⁵⁵ "Israel's Relations With Ghana Is Natural – Ambassador Bar-Li", *The Chronicle*, 23.04.2013.

⁵⁶ "Iran welcomes expansion of trade ties with Ghana: Vice president", *PRESS TV*, 06.08.2013.

⁵⁷ "Iran, Ghana determined to enhance ties: Larijani", *PRESS TV*, 21.10.2013.

Kenya İle Ortak Çıkar Diplomasisi

Eski devirlerden beri Doğu Afrika'da İranlı tacirlerin iş yaptığı bilinmektedir.⁵⁸ Bir zamanlar Kenya'nın bağlı bulunduğu Zengibar'daki Şirazi Ailesi'nin aslen İranlı olduğu ve İranlı tüccarların eskiden bölgede köle ticareti yaparak para kazandıkları tespit edilmiştir.⁵⁹ Farsça'da ve Türkçe'de Afrikalılar için kullanılan "zenci" kelimesinin de aslen "Zengibarlı" manasına gelen *Zengi* kelimesinin bir telaffuzu olduğu bilinmektedir.⁶⁰ Pehleviler döneminde İran petrollerinin Şark Afrika'daki Kenya Müstemlekesi'ne satıldığı bilinmektedir.⁶¹ Mamafih (eski bir İngiliz müstemlekesi olan) Kenya'nın bağımsızlık döneminde bazı komşularıyla sınır ihtilafı yaşadığı günlerde Kenyalı politikacıların (İngiliz – İran Petrol Şirketi'nin varlığı üzerinden Londra ile yakın bağlara sahip olan) İran Şahı'ndan arabuluculuk yapmasını bekledikleri de İngiliz raporlarına yansımıştır.⁶²

Kenya, Şiiliğin farklı mezheplerinden azınlıklara sahip olması hasebiyle 1979'dan sonra İranlı mollaların ve siyasetçilerin dikkatini çekmiş bir ülkedir. Nüfusu birkaç bin civarında olan Kenyalı Bohralar, Şii inancına sahiptir ve kendi cemiyetlerini kurmuşlardır. İran'ın Caferi-Şîî inancından farklı bir gurup olarak Kenya'da yaşamakta olan azınlık İsmailiye Cemiyeti de Aga Han Vakfı üzerinden teşkilatlanmıştır. Ülkedeki Şîîler, diğer bazı Müslüman guruplar gibi içe kapanık bir toplum oluşturmuşlar, çocuklarını kendi mekteplerinde eğitmişler ve kendi aralarında evlenmişlerdir.⁶³ Kenya'daki Şîî cemiyeti çok küçük bir ekalliyet olduğundan Sünni Müslümanlar ile herhangi bir ihtilaf yaşamaktan uzak davranmışlardır. Hatta çoğu defa Sünniler ile ortak zeminde buluşma faaliyetleri düzenledikleri bile olmuştur.⁶⁴

Kenya'da Müslüman halk tarih boyu sahil kesiminde yerleşik yaşıyordu.⁶⁵

⁵⁸ *Kenya Colony and Protectorate, 1937*, London, 1938, s.3.

⁵⁹ Paul V. Kollman, "The Evangelization of Slaves and Catholic Origins in Eastern Africa", *American Society of Missionary Series*, New York, 2005, n.38, s.42.

⁶⁰ Ferid Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2005, s.1179.

⁶¹ *Colony and Protectorate of Kenya*, n.1562, London, 1932.

⁶² FO, PREM 16/1872. İngiltere'nin Nairobi'deki temsilcisi Stanley Fingland'in 15 Şubat 1978 tarihli raporu.

⁶³ Mohamed Bakari, *Kenya'da Siyaset ve Müslümanlar*, ter. Cafer Talha Şeker, ORDAF, İstanbul, 2016, s.58.

⁶⁴ Bakari, s.64.

⁶⁵ Kenya'da Müslümanların bağımsızlık dönemindeki tarihi ve siyasi iradeyle temasları

Sahildeki şehirlerden Lamu'da İranlı ICRO'nun desteklediği Al-Mawad-dah Vakfı faaliyet göstermektedir. Vakıf, Şia'nın ve Ehl-i Beyt'in önde gelen isimlerini anma toplantılarıyla bölgedeki Müslümanların dikkatini çekmeye çalışmaktadır.⁶⁶ İran, bir yandan Kenya'daki Müslüman topluluğa kendini takdim ederken diğer yandan Kenya'da iktidarı elde tutan siyasi çevreler ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Ahmedinejad döneminde iki ülke arasında üst seviyeli temaslar kurulmuş, taraflar arasındaki ilişkilerde Batı'dan gelen baskılar yüzünden bazı zorluklarla karşılaşmış olsa da İran – Kenya arasındaki üst düzey temaslar Ahmedinejad iktidarından sonra da devam ettirilmiştir.

İran'ın Kenya'dan beklentileri iki noktadan ele alınabilir: Birincisi, UA-EK'da üyelik yapmış olan Kenya ile iyi ilişkilere sahip olarak bu kurumun meclisinde Nairobi'nin Tahran lehinde oy kullanmasını sağlamak, ikincisi ise Kenya'nın ihtiyacı olan petrol talebini karşılamak olmuştur. Bu minvalde Cumhurbaşkanı Ahmedinejad 2009 senesinde Kenya'yı ziyaret ettiğinde Tahran ile Nairobi arasında icra edilmesi hedeflenen büyük işbirlikleri için anlaşmalar masaya yatırıldı. Bu anlaşmalara göre, İranlı şirketlerin Kenya'da yol inşaatları yapmaları, Kenyalı talebelere İran'da burslu öğrenim imkânı sağlanması ve İran'ın Kenya'ya yılda dört milyon ton petrol satması hedeflenmiştir.⁶⁷ İran, Kenya'ya kredi sağlayarak bu ülkede hayvancılık, inşaat ve enerji sektörlerinde ortak işler yapmayı da teklif ediyordu.⁶⁸ Ancak anlaşmalar uzun bir süre masada kalıp uygulamaya geçirilemediği gibi bu zaman zarfında ABD ve İngiltere, Kenya'yı İran petrolüne yaklaşmaması için ikaz ettiler.⁶⁹ Nairobi üzerindeki baskılar artınca nihayet Kenyalı siyasilere İran ile üç sene önce yaptıkları petrol anlaşmasını 2012'de feshettiklerini ilan etmek mecburiyetinde kaldılar.⁷⁰

Batı müttefiki bir Afrika ülkesi olan Kenya'nın İran ile muhtemel yakınlaş-

---

çin bkz. Bakari, a.g.e; Kenya'nın İngiliz sömürgesi olduğu günlerdeki toplum yapısı, Hıristiyanlaştırılması ve Müslümanların konumu için bkz. Cafer Talha Şeker, *Kenya'nın Müstemleke Tarihi: Afrika'da Kolonyalizmin İki Silahı: Din ve Sermaye*, Kaknüs, İstanbul, 2016.

⁶⁶ ICRO, 30.03.2015. Bkz. <http://nairobi.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=137&pageid=11627&newsview=627943>

⁶⁷ "Iran signs deal to supply crude to Kenya", *Reuters*, 03.03.2009.

⁶⁸ "Iran seeks to double its credit to Kenya", *Daily Nation*, Kenya, 27.02.2011.

⁶⁹ "Britain urges Kenya not to import more Iranian oil", *Reuters*, 04.06.2012.

⁷⁰ "Kenya cancels Iran oil imports over sanctions threat", *BBC*, 04.06.2012.

masından endişeli olan bir diğer ülke de İsrail olmuştur. İsrail için Kenya, Doğu Afrika'da son derece stratejik ehemmiyet arz eden bir ülke olduğundan, Kenya'da Müslümanların siyaset ile ilişkileri ve diğer kabilelerin bölgedeki politikalar içindeki vaziyeti İsrail'in Nairobi elçiliği üzerinden çok eskiden beri takip edilmiştir.⁷¹ İsrail, Kenya'ya askeri ihracat yapan bir ülke olarak Nairobi'nin Tahran ile yakınlaşmasını ve Kenya'daki Müslümanların veya iktidarın İran ile iyi ilişkiler kurmasını kendi menfaatlerine karşı tehdit olarak görmüştür.⁷² Nitekim İran'ın Kenya politikası, Nairobi'nin Batılı müttefiklerini Tahran'a tercih etmek mecburiyetinde kalmasına bağlı olarak hedefine ulaşamamıştır. Dolayısıyla iki ülke arasında hayata geçirilmesi beklenen petrol ticareti de başlamadan sona ermiştir. Batılı ülkeler, Kenya'nın İran petrolü ile muhatap olmasının önüne geçmişlerse de İran'a karşı uygulanan BM müeyyidelerinin gıda ticaretini doğrudan hedef alması sayesinde Kenya'da imal edilen çayın ciddi bir kısmı 2012'den itibaren İran'a ihraç edilmeye başlandı.⁷³ Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkiler büyük ortaklıklara dönüşmemiş ve küçük ölçekli ticari münasebetler ile sınırlı kalmaya devam etmiş, 2014'te Kenyalı temsilcilerin Tahran ziyaretleri de bu minvalde gelişmiştir. Kenyalılar, İran'dan altyapı ve teknik işler noktasında yardım almayı talep etmişler ve İran'ın Kenya siyaseti büyük enerji işlerinden ziyade küçük inşaat ve ziraat işleriyle sınırlı kalmıştır. BM kararlarından ötürü İran'dan petrol ithal edemeyen ülkelerin Tahran ile enerji ithalatı için masaya oturma ümitleri, Mart 2015'te Lozan'da İran ile BM daimi üyeleri arasında sağlanan mutabakat akabinde tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.⁷⁴

2012 senesi, sadece Kenya'nın planladığı İran'dan petrol ithalatının feshedildiği yıl değil aynı zamanda Kenya topraklarında petrol bulunduğu ilan edildiği yıl oldu. İngiliz petrol şirketi Tullow Company tarafından çıkarılan petrolün ticari değeri olduğunun tespit edilmesi ülkede yeni petrol arama sahaları için lisansların çıkarılmasına ve Kenya Hükümeti'nin iyi bir gelecek hayali kurmasına yol açtı.⁷⁵ Dolayısıyla Kenya'nın İran ile petrol

⁷¹ İsrail Elçisi Arye Oded'in Kenya ve Şark Afrika üzerine çalışmaları için bkz. Arye Oded, *Islam and Politics in Kenya*.

⁷² "PM blames Iran for thwarted Cyprus terror attack", *The Jerusalem Post*, 16.07.2012; "Kenya finds 2 Iranians guilty of terror attack plot", *The Jerusalem Post*, 05.02.2013.

⁷³ "Iran becomes new frontier for Kenyan tea", *Standard Medya*, Kenya, 15.04.2012.

⁷⁴ "Nuclear deal means more Iran oil", *Reuters*, 03.03.2015.

⁷⁵ "Kenya oil discovery after Tullow Oil drilling", *BBC*, 26.03.2012.

anlaşmasını feshetmesinde Batı'dan gelen baskılarla birlikte bu gelişmenin de tesirli olduğu görülmüştür. Neticede Nairobi'ye daha iyi bir gelecek vaat edenler ve Kenya'da petrolü çıkaracak olanlar, İran petrolünün bu ülkeye girmesini durdurmakta fazla zorlanmadılar.

Senegal'de İran Fabrikaları ve Şiilik Faaliyetleri

İran'ın Senegal siyaseti petrol ve teknoloji ticareti hamleleri üzerinden gerçekleştirilmek istenmiştir. Tahran'ın Senegal'deki Müslümanlar nezdinde itibar oluşturmak için bu ülkede kültür merkezi açtığı, bu merkezin faaliyetleriyle Şii itikadını yayan dini faaliyetler yaptığı ve bu ülkede petrol rafinerisi inşa ederek petrol ihracatına müşteri oluşturmaya çalıştığı görülmüştür.

İran, komşusu Türkiye'nin Türkiye – Afrika İşbirliği Zirvesi'ne ev sahipliği yaptığı 2008 senesini İran – Afrika ilişkileri yılı olarak ilan etti. Senegal Cumhurbaşkanı Abdoulaye Wade, 2006 ve 2008 senelerinde İran'ı ziyaret ederken iki ülkenin üst düzey temaslarında İran tarafı ABD karşıtı açıklamalarda bulundu. 2007'de iki ülke arasında başlatılan işbirliği ile İran'ın Senegal'de petro-kimya ve petrol rafinerisi ile İran marka *Khodro* araba fabrikası kurması için antlaşma sağlandı. Hatta İran Milli Petrol Rafine ve Dağıtım Şirketi'nin Senegal rafine şirketi *Société Africaine de Raffinage*'in yüzde 34'ünü alması bile gündeme getirildi.⁷⁶ Ahmedinejad, Eylül 2006 ve Kasım 2009'da Senegal'i ziyaret ederek Wade ile görüştüğünde iki ülke arasında icra edilmesi hedeflenen işleri hızlandırmayı hedefliyordu.⁷⁷ Ancak İran'ın bu hamlesi Suudi Arabistan'ın hamlesi karşısında hezimetle uğradı. 2010 senesinde Senegalli petrol şirketinin büyük kısmını Suudi Bin Laden Group satın aldı. Senegal Cumhurbaşkanı Wade, İran ve Suudi Arabistan ile ilişkileri sıcak tutup ülkesine daha çok Arap sermayesi çekebilmek için Senegal – Arap işbirliğini teşvik eden adımlar atıyordu.⁷⁸ Wade'nin bu hamleleri Körfez'deki petrol zengini ülkelerin Senegal'de rekabet etmesini sağlamak için faydalı bir siyaset olmuştur.

---

⁷⁶ Ian Taylor, *The International Relations of Sub-Saharan Africa*, Continuum International Publishing, 2010, s.22.

⁷⁷ “Ahmadinejad wraps up Senegal visit, heads for Cuba”, *IRNA*, 14.09.2006; “President Ahmadinejad arrives in Senegal”, 29.10.2009. (<http://www.president.ir/en/19075>)

⁷⁸ “Senegal's President Tells Government to Boost Arab Investment”, *Bloomberg*, 10.12.2010.

İran'ın Afrika kıtasında kurmayı başardığı ilk araba fabrikası Senegal'de inşa edilmiş ve bu fabrika 2008'de imalata başlamıştı.⁷⁹ İran Sanayi Bakanı Ali Ekber Mehrebyan, 2009 senesinde yaptığı açıklamada, Senegal'deki araba fabrikasının iyi bir şekilde çalıştığını ve Afrika pazarı için imalat yapacağını dile getirip İran'ın bu ülkede ayrıca bir de traktör fabrikası kuracağını ifade etmişti.⁸⁰ İran'ın Senegal'deki büyük ticari teşebbüslerinin devam etmesi Batı'nın endişelenmesine yol açtı. 2010 senesinde Lagos'ta yakalanan İran silahlarının Senegal'in de aleyhinde olduğu iddiaları sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler kopma noktasına geldi. Dakar, Tahran'ı Senegal'in güneyindeki Casamance Bölgesi'ndeki isyancıları desteklemekle suçladı ve Senegal 2011 senesinde İran ile diplomatik ilişkilerini kesti.⁸¹ 2011'den önce BM'de insan hakları meselesi üzerinden İran hakkında yapılan oylamalarda çekimser tavır alarak bir nevi İran'ı destekleyen Senegal, 2011'den itibaren BM'de İran aleyhine oy kullanmaya başladı.⁸² Tahran ile Dakar arasında yaşanan iki senelik küskünlük ortamı 2012'de Senegal Devlet Başkanı seçilen Macky Sall döneminde değişmeye başladı. Ahmedinejad ile Sally'nin temasları sonucu Şubat 2013'te İran ile Senegal arasındaki soğukluk giderildi.⁸³

İran'ın yurt dışı kültür faaliyetlerini yürütmek ve Şii inancını yaymak için çalışan ICRO Vakfı, Senegal'deki Müslüman topluluğa hitap eden çalışmalar yapmıştır. Başkent Dakar ve diğer şehirlerde Kur'an-ı Kerim kursları ve vakıf faaliyetleriyle halka ulaşan İranlı görevliler,⁸⁴ Senegal'den Kum'a bazı seyahatler tertip ederek Afrikalı Şii Müslümanları İran'a yakınlaştırmaya çalışmışlardır.⁸⁵

Sudan'da İsrail ve Suudi Arabistan İle Rekabet

İranlı Şii mollalar ve siyasetçiler, Afrikalı Müslüman nüfusa ulaşabilmek için Sahra altında İran destekli kültür-eğitim merkezlerinin açılması ge-

⁷⁹ "Iran-Khodro Starts Samand Assembly in Senegal", *Payvand*, 04.10.2008.

⁸⁰ "Iran to build tractor factory in Senegal", *PRESS TV*, 14.10.2009.

⁸¹ "Senegal severs ties with Iran", *Aljazeera*, 23.02.2011.

⁸² "Arabs who toppled government vote against Iran at UN", *Iran Times*, 30.12.2011.

⁸³ "Iran, Senegal resume bilateral relations", *PRESS TV*, 07.02.2013.

⁸⁴ "From Ashura till Arbæen" conference held in Senegal", 08.01.2013. (<http://en.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=257&pageid=11747&newsview=593145>)

⁸⁵ "Senegal Intellectuals Visit Hazrat Masoumehs (SA) Holy Shrine", 29.06.2013. (<http://en.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=257&pageid=11747&newsview=599964>)

rektiğini düşünüyorlar ve Suudilerin yaptığı gibi Afrikalı Müslüman gençleri burslar üzerinden kendi ülkelerine getirmeyi hedefliyorlardı.⁸⁶ Sudan Başbakanı Sadık el-Mehdi ile yakın münasebet kurmayı başaran Tahran, nihayet 1988'de Sudan'da İran Kültür Merkezi'ni açtı.⁸⁷ Bundan kısa bir süre sonra Sudan'daki gergin siyasi ortam askeri darbeye değişmeye başlamış ve 1989'da darbeye iktidarı devralan General Ömer el-Beşir kısa süre içinde Batı'dan tepki görmeye başlamıştı. Bu durumda Sudan da İran gibi Batı ile anlaşmazlık yaşayan ülkelere yaklaşmaya başladı. İran, vaziyeti fırsat olarak görüp değerlendirmeyi hedefledi. Bu minvalde Aralık 1991'de Rafsancani beraberindeki büyük bir heyetle Sudan'ı ziyaret etti. Bu tarihten sonra Batı'da ve Arap dünyasında İran'ın Sudan Ordusu'na yardım sağladığı ve bölgede gizli hesaplar peşinde olduğu haberleri yayılmaya başlandı.⁸⁸ Hartum'da dört gün kalan Rafsancani'nin yüz elli kişilik heyetinde askeri – güvenlik danışmanları bulunuyordu. İranlı Devrim Muhafızları, Sudanlı muhataplarıyla ortak güvenlik projeleri üzerinde çalışmaya başladılar.⁸⁹ Böylece iki ülke arasında derin işbirliği başladı. 2004'te Sudan'ı ziyaret eden Hatemi de Hartum'da iyi karşılanmıştı.⁹⁰

İran'ın Sudan'daki faaliyetleri, rakipleri İsrail ve Suudi Arabistan'ı endişelendiriyordu. Tahran'ın Hartum ile ilişki kurmak ve bu ülkeye nüfuz etmek için Tel-Aviv ve Riyad ile gerginlik yaşaması, ABD'nin de yakın takibinde olmuştur. İran, Ahmedinejad döneminde Sudan'daki nüfuzunu artırmaya ve hem Ortadoğu hem de Afrika politikası için kilit olarak gördüğü bu ülkeye iyice yerleşmeye çalışsa da uzun vadede karşılaştığı zorluklara bağlı olarak hedefine ulaşamadı. “Arap Baharı” ile bölgede yaşanan değişimleri lehine çevirmeye çalışan Tahran, Sudan'ın İsrail ve Batı karşıtı duruşundan istifade etmek istediye de iki ülke arasındaki yakınlaşma Suudi Arabistan'da tehdit olarak görüldü ve Riyad'ın Hartum üzerindeki baskısını artırdı. Ahmedinejad Hükümeti, el-Beşir ile arasını iyi tutmayı becerse de 2015'te patlak veren Yemen meselesinde Sudan'ın İran aleyhindeki Arap İttifakı'na iştirak etmesi Tahran'ın uzun vadeli Sudan politikasında yeni zorluklar doğurmuştur. Sudan'ın bu tavrı Körfez'deki petrol zengini Arapların desteğini

---

⁸⁶ Weissbach, s.14.

⁸⁷ “When Khartoum turns away from Tehran”, *Al-Araby*, 15.09.2014.

⁸⁸ Shireen T. Hunter, s.228.

⁸⁹ Paul Moorcraft, *Omar Al-Bashir and Africa's Longest War*, UK, 2015, s.95.

⁹⁰ Shireen T. Hunter, s.229.

kaybetmekten korkmasıyla alakalı görülmüştür.⁹¹

İran'ın Sudan'da faal bir politika yürütmeye çalıştığı dönemde ülkenin Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında ikiye bölünmesi gerçekleşiyordu. Tahran, bu bölünmeden sonra da bölgeye alakasını sürdürmeye çalıştı. Ahmedinejad, Eylül 2011'de Hartum'da mevkidaşı Ömer el-Beşir ile bir araya geldi ve İran'ın milletlerarası sahada karşılaştığı sıkıntıları halletmesi için Sudan'a destek vereceğini kaydetti. Tahran ve Hartum'u buluşturan zemin iki ülkenin ABD ve İsrail karşıtlığı ile alakalıydı. Bu dönemde her iki ülke de Washington ve Tel-Aviv'i Tahran ve Hartum için "ortak düşman" olarak tarif ediyorlardı. Bununla birlikte İranlı bazı merciler, Tahran'ın hali hazırda Nijerya, Senegal ve Gambiya ile arasındaki ihtilafların Suudi Arabistan gibi "İran düşmanı" ülkelerin dahli ile zuhur ettiğini söylüyorlardı.⁹² Bu minvalde İran'ın Ortadoğu siyasetinde olduğu gibi Afrika politikasında da ABD, İsrail ve Suudi Arabistan "düşman" olarak görülüyordu. Nisan 2012'de Güney Sudan'ın Sudan sınırını ihlal etmesi Tahran'dan tepki gördü.⁹³ Tahran, bir yandan Hartum'un yanında durarak bu ülkedeki Suudi nüfuzu ile rekabet etmeye çalışıyor diğer yandan Batı'nın marjinalleştirip bir köşeye ittiği el-Beşir üzerinde tesir oluşturmaya gayret ediyordu. Mısır'da Hüsnü Mubarek'in devrilmesinden sonra iktidara gelen Müslüman Kardeşler Hükümeti ile arasını iyi tutarak Süveyş üzerinden Akdeniz'e açılmak isteyen Tahran, Mısır'ın komşusu Sudan'ı İsrail'e karşı koruma iddiasıyla kullanmayı hedefledi. Bu ortamda İsrail – Sudan arası daha fazla gerildi. Ekim 2012'de Sudan'ın başkentindeki bir silah imalathanesine yapılan yabancı saldırı için İsrail'i suçlayan Hartum, birkaç gün sonra Kızıl Deniz'e gelen İran Donanması'na ait iki harbiye gemisini limanlarında misafir ederek İsrail'e tavır gösterdi. Helikopter taşıyan "Khark" isimli gemisi ile bir destroyerinin Sudan limanında beklemesi üzerine açıklama yapan Tahran, uluslararası sularda dolaşan İran gemilerine karşı korsanlık yapan teröristlere karşı böyle bir adım atıldığını dile getirdi. İran gemileri İsrail'in yakın takibindeydi. Sudan'a gelen silahların Mısır çölleri üzerinden Gazze'ye aktarıldığını iddia eden İsrail, İran gemilerinin silah taşıdığını söylüyordu. İran'ın Kuzey Amerika'ya giderken Aden yakınlarında korsanlar tarafından kaçırılan gemisinde bulunan otuz bin ton petro-kimyanın kaybı göz

---

⁹¹ "Iran, Saudi Arabia jostle for influence in Sudan as Iranian cultural centre shut down", *Middle East Eye*, 08.09.2014.

⁹² Sudan Needs Further Attention", *Irdiplomacy.ir*, 28.09.2011.

⁹³ "Iran urges South Sudan to withdraw forces from Heglig", *Irdiplomacy.ir*, 16.04.2012.

önüne alınırsa Tahran'ın maksadının sadece bölge ülkelerine silah taşımaktan ibaret olmadığı düşünülebilir. Nitekim korsanlığa karşı mücadele için İranlı merciler daha fazla harbiye gemisi imal edeceklerini dile getiriyorlardı.⁹⁴ İran gemilerinin Sudan'da bulunduğu esnada iki ülke arasında askeri ve pek çok sahada işbirliği yapılacağına dair açıklamalar yapıldı.⁹⁵ Sudan medyasına göre, İsrail'in Hartum'a saldırı düzenlemesi ve İran'ın bölgeye yaklaşması esnasında ülkedeki ABD elçiliğindeki personelin bir kısmı Sudan'ı terk etmişlerdi. Bu arada açıklama yapan ABD Dış İşleri Sözcüsü Mark Toner, İran'ın Ortadoğu'daki tüm faaliyetlerini ve attığı adımları çok yakından izlediklerini dile getirerek Tahran'a bölgede fazla açılmaması için gözdağı veriyordu.⁹⁶

İran ile Sudan arasındaki stratejik yakınlaşma, bölgedeki gelişmeleri güvenliği için önemseyen Suudi Arabistan'ı sürekli olarak rahatsız etmiştir. Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in Ağustos 2013'te İran'ın yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin yemin merasimine iştirak etmek üzere Hartum'dan Tahran'a geçmek isterken Suudi hava sahasını kullanmasına Riyad tarafından izin verilmemiş ve el-Beşir'in İran ziyareti Suudi Arabistan müdahalesiyle başlamadan sona erdirilmiştir.⁹⁷ İki ülke arasındaki ilişkiler Tahran'ın umduğu gibi iyileşmek yerine kötüleşmeye başlamış ve 2014'te Sudan Hükümeti Hartum'daki İran Kültür Merkezi'nin Sünni halk arasında Şii inancını yaymaya çalıştığını ileri sürerek burayı kapatmış ve merkez çalışanlarının üç gün içinde Sudan'ı terk etmelerini istemiştir.⁹⁸ Ayrıca Yemen konusundaki Sudan'ın İran'a karşı Suudi Arabistan öncülüğündeki ittifakta yer alması Hartum – Tahran arasındaki ilişkinin rengini tam olarak ortaya koymuştur.⁹⁹

Diğer Afrika Ülkeleriyle Temaslar

İran, nükleer siyasetini sürdürdüğü dönem boyunca uranyum ithalatına ihtiyaç duyduğundan Afrika'da Nijer, Gabon, Namibia ve Zimbabwe gibi uranyum zengini ülkeler ile yakınlaşmaya çalışıyordu. Tahran, 2003

⁹⁴ "Iran's warships doct in Sudan", *Reuters*, 30.10.2012.

⁹⁵ "Iran warships leave Sudan after four day stay", *Reuters*, 03.11.2012.

⁹⁶ "Iran warships leave Sudan after three day stay", *Sudan Tribune*, 01.11.2012.

⁹⁷ "Sudan's Bashir barred from Saudi airspace", *Aljazeera*, 04.08.2013.

⁹⁸ "Sudan orders Iranian diplomats to leave", *Aljazeera*, 02.09.2014.

⁹⁹ "Sudanese army says ground troops to join Saudi-led coalition in Yemen", *Sudan Tribune*, 27.03.2015

senesinde Zimbabwe’de elçilik açarak bu ülke ile yakın ilişkiler inşa etmeye başladı. Zimbabwe, İran gibi “Batı karşıtı” ortak zeminde Tahran’a yeşil ışık yaktı ve Ahmedinejad 2010’da bu ülkeyi ziyaret etti. Zimbabwe’nin İran ile yakınlaşması ABD’nin tepkilerine yol açıtıysa da bu Afrika ülkesi İran’a uranyum satın karşılığında İran’dan petrol almak ve teknoloji transfer etme siyaseti güderek “Batı emperyalizmine boyun eğmeyip hür bir politika icra edeceğini” ilan ediyordu.¹⁰⁰ Zimbabwe’nin Tahran’a uranyum sağlamaktan imtina etmeyeceği haberleri Tel-Aviv’i ürküttü ve İsrail’in bu ülkeye baskıları arttı. Nihayet 2013 senesinde Zimbabweli siyasetçiler açıklama yaparak İran’a gizli bir uranyum ihracatı ile meşgul olmadıklarını beyan ettiler.¹⁰¹

Ahmedinejad, 2010 senesinde BM’de İran için toplanacak olan Güvenlik Konseyi öncesi çıktığı Afrika turunda konseyde oy kullanacak olan Uganda’yı da ziyaret etti.¹⁰² Bu ziyaret esnasında Batı ve kolonyalizm karşıtı ifadeler kullanan Ahmedinejad’a Uganda Dış İşleri Bakanı Sam Kutesa da benzer bir üslupla cevap vermiş, Uganda’nın BM’deki oylamaya hür iradesiyle iştirak edip Batı nüfuzuna girmeden hareket edeceğini bildirmişti.¹⁰³ Ancak kısa süre sonra BM’de oy kullanan Uganda’nın kararı İran aleyhinde oldu.¹⁰⁴ İranlı liderin Uganda ziyaretinde petrol siyaseti belirleyici olmamıştı. Çünkü Uganda’da İngiliz petrol şirketi tarafından kısa bir süre önce bulunan petrolün varlığı böyle bir teklifin doğmasına mani idi.

Ahmedinejad döneminde İran’ın Eritre ile yakınlaşp Doğu Afrika sahilinde Yemen’e yakın bir bölgede nüfuz tesis etme siyaseti, Gabon ve Nijer’den uranyum ithal etme politikası ve Togo ile ilişki kurma hamleleri de dikkat çekicidir. Ancak bu hamleler uzun vadede Tahran’a fayda sağlayamamıştır. 2010 BM Güvenlik Konseyi’nde İran için yapılan oylamaya katılan üç Afrika ülkesinin de İran aleyhinde oy kullanması, Ahmedinejad’ın Afrika ziyaretleri ve Tahran’ın sahra altındaki politikalarının netice vermediğini göstermiştir. İran’ın çabaları, BM’de Nijerya, Uganda ve Gabon’un Tahran’a karşı menfi oy kullanmasına engel olamamıştır. Bu oylamada, Afri-

---

¹⁰⁰ Percyslage Chigora & Dorothy Goredema, “Zimbabwe – Iran Relations in the 21st Century”, *Journal of Sustainable Development in Africa*, c.13, n.4, 2011, s.424.

¹⁰¹ “Report: Zimbabwe denies signing secret deal to sell uranium to Iran”, *The Jerusalem Post*, 08.10.2013.

¹⁰² “Nuclear Plans Dominate Iranian President’s Visit”, *The Observer*, 28.04.2010.

¹⁰³ “Iran leader leaves Uganda without oil deal”, *CNN*, 25.04.2010.

¹⁰⁴ “U.N Approves New Sanctions”, *New York Times*, 10.06.2010.

ka'ya açılan iki yükselen güç Türkiye ve Brezilya'dan başka İran'a karşı müspet tavır alan ülke bulunmuyordu.

Sonuç

Gelişmekte olan ülkelerin Afrika'da oyun kurmayı hedeflemesi, İran'ın Basra Körfezi'ndeki rakibi Suudi Arabistan'ın Afrika'da nüfuz kurmak istemesi ve komşusu Türkiye'nin faal bir Afrika politikası başlatması, enerji devi Rusya'nın Afrika'ya yeniden dönmeyi hesaplaması ve Batılı petrol şirketlerinin Afrika'daki yeni yatırımları karşısında bir enerji ülkesi olarak İran'ın da Afrika piyasasında kendine yer açması gerekiyordu. İran İslam Cumhuriyeti'nin Afrika açılımı Sovyetlerin dağılması akabinde başlamışsa da Ahmedinejad iktidarı esnasında hızlanmıştı. Ahmedinejad'ın Afrika temaslarında dile getirdiği “Batı emperyalizmine karşı ortak tavır almak” ve “teknolojik işbirliği” siyaseti İran ile bazı sahra altı ülkelerini nispeten yakınlaştırmışsa da bu yakınlaşmalar uzun vadeli ve istikrarlı neticeler vermekten uzak kalmıştır.

Ahmedinejad Hükümeti'nin Afrikalı Bağlantısızlar Hareketi üyelerine karşı attığı adımlar, petrole ihtiyacı olan ülkelere ucuz petrol satmak ve petrolü olan ülkelerle ticari-teknolojik işbirliği teklifleri yaparak *soft power* oluşturma politikaları işe yaramadığı gibi İran'ın nükleer siyasetinde BM'de desteğini aradığı Afrikalı muhataplarından müspet cevap alma beklentisi de boşa çıkmıştır. İran'ın Afrika'da ucuz petrol satma siyaseti Suudi Arabistan tarafından çökertilirken Tahran'ın Sahra altı başkentlerindeki temasları da ABD ve İsrail öncülüğündeki baskılar karşısında hedefine ulaşamamıştır.

İran'ın Arap ülkelerinde silah kullanarak Hizbullah üzerinden oluşturabildiği kaba kuvveti Afrika'da oluşturması mümkün olmadığından Ahmedinejad, Afrika siyasetini uygularken Afrikalıların tarihten gelen Batı karşıtı hisleri ve fikirlerinden istifade etmek istemiştir. Ancak İran bu ülkeler ile istikrarlı bir şekilde ortak çıkarlar geliştiremeyince hedefine ulaşamamıştır. Ortak değerler, yatırımlar ve ekonomik çıkarlar üzerinden oluşturmaya çalıştığı yumuşak güç kanallarının inşa edilememesi, Tahran ile Sahra altı arasında irtibatı sağlayacak gerekli finansal altyapının eksikliği ve BM kararlarına tesir eden ABD baskılarının kuvvetiyle alakalıdır. İran bankaları ve maddi varlıklarına küresel piyasalarda ABD destekli yaptırımlar uygulanması, Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın her sene ziyaret edip el sıkıştığı Afrika ülkelerinde İranlıların Afrikalılarla çalışmasına engel teşkil etmiştir.

Binaenaleyh Batı ile anlaşmazlığın tırmandığı dönemde Afrika'ya açılma girişimleri Tahran'a pragmatik faydalar sağlamamıştır. Afrikalı devletler İran'dan gelebilecek küçük ve belirsiz menfaatlere karşı Batı'dan gelen daha büyük menfaatleri tercih etmişlerdir. Tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan tabloya göre, İran'ın Batı ile arasını düzeltmeyi başardığı takdirde Afrika'da kendine çıkar sahaları açarak daha istikrarlı işler yapabileceği, Batılı petrol şirketleri ile işbirliği yaptığı takdirde en azından Sahra altında petrolünü satabileceği limanlar bulabileceği görülmüştür. Ahmedinejad sonrası dönemde ABD ile anlaşarak müeyyidelerin baskısından kurtulmaya başlayarak hem Batılı ülkeler hem de Asyalı büyük ülkeler ile rahatça ticaret yapmaya başlayan İran için Afrika'da yeni fırsatlar doğmaya başlamıştır. Ancak Afrika'da son yıllarda her sene yeni bir ülkede petrol veya gaz bulunması, yakın gelecekte pek çok Afrika ülkesinin enerji ihraç etmeye başlayacağını gösterdiği gibi bu ülkelerin İran'ın bu sahada rakibi olacakları ihtimal dâhilindedir. Bu şartlarda (Afrika'da uranyum aramaktan ve petrol satmaktan vazgeçip müeyyidelere karşı BM'de oy desteği aramaya ihtiyaç duymayan) İran'ın Afrika siyasetinin yeni hedefinin ne olacağı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Dış baskılardan kurtulmaya başladığı bir ortamda Batı ile ilişkileri geliştirmeye başlayan Tahran, 1996'dan önceki dönemde olduğu gibi Afrika'yı arka plana atabilir mi? Tahran'ın Afrika politikası muhtemelen bir kez daha yenilenecek ve diğer ülkelerin Afrika siyasetine ve İran siyasetine göre güncellenecektir.

Kaynakça

Yayınlanmamış Arşiv Vesikası:

FO, PREM 16/1872.

Yayınlanmış Arşiv (İngiliz Müstemlekesi) Raporları:

Colony and Protectorate of Kenya, n.1562, London, 1932.

Kenya Colony and Protectorate, 1937, London, 1938.

Kitap ve Makaleler:

Alagöz, Bilgehan. "Büyükelçilik Baskımından Müzakere Masasına İran - ABD İlişkileri", *Aljazeera Turk*, 04.11.2014.

Bakari, Mohamed. *Kenya'da Siyaset ve Müslümanlar*, ter. Cafer Talha Şe-

ker, ORDAF, İstanbul, 2016.

Bakhash, Shaul. *The Politics of Oil and Revolution in Iran: A Staff Paper*, Washington, 1982.

Baktiari, Bahman. *Parliamentary Politics in Revolutionary Iran*, University Press of Florida, 1996.

Barber, James. & John Barratt, *South Africa's Foreign Policy: The Search for Status and Security, 1945-1988*, Cambridge University Press, 1990.

Chigora, Percyslage. & Dorothy Goredema, "Zimbabwe – Iran Relations in the 21st Century", *Journal of Sustainable Development in Africa*, c.13, n.4, 2011.

Devellioğlu, Ferid. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2005.

England, Andrew. & Guy Chazan, "South Africa looks for alternatives to Iran oil" *Financial Times*, 13.03.2012.

Fakude, Thembisa. "The impact of the South Africa-Iran relations on the African Union", *Aljazeera*, 28.02.2016.

Ferrier, Ronald. "The Iranian Oil Industry", *The Cambridge History of Iran*, ed. William Bayne Fisher, P. Avery, G.R.G. Hambly, C. Melville, c.7.

Haji-Yousefi, Amir M. "Iran's Foreign Policy during Ahmedinejad: From Confrontation to Accomodation", Tebliğ, Concordia University, Montreal, Canada, 2-3 Haziran 2010.

Howard, Roger. *Iran Oil: The New Middle East Challenge to America*, I.B. Tauris, 2007.

Hunter, Shireen T. *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era*, 2010.

İbni Haldun, *Mukaddime*, ter. Pirizade Mehmed Sahib, c.1, Klasik, İstanbul, 2008.

Kollman, Paul V. "The Evangelization of Slaves and Catholic Origins in Eastern Africa", *American Society of Missionary Series*, New York, 2005, n.38.

Mohammadi, Manouchehr. "The Sources of Power in Islamic Republic of Iran", *The Iranian Journal of International Affairs*, vol.20, n.2: 1-21, Spring 2008.

Moorcraft, Paul. *Omar Al-Bashir and Africa's Longest War*, UK, 2015.

Oded, Arye. *Islam and Politics in Kenya*, 2000.

Rubin, Michael. "Africa: Iran's Final Frontier", *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, n.2, Nisan 2013.

Rundle, Christopher. "Iran – United Kingdom Relations Since the Revolution: Opening Doors", *Iran's Foreign Policy, from Khatami to Ahmadinejad*, ed. Anoushiravan Ehteshami & Mahjoob Zweir, ITHICA Press.

Szrom, Charlie. "Ahmadinejad in West Africa", *AEI*, Ağustos 2010.

Şeker, Cafer Talha. *Kenya'nın Müstemleke Tarihi: Afrika'da Kolonyalizmin İki Silahı: Din ve Sermaye*, Kaknüs, İstanbul, 2016.

Taylor, Ian. *The International Relations of Sub-Saharan Africa*, Continuum International Publishing, 2010.

Warnaar, Maaïke. *Iranian Foreign Policy during Ahmadinejad: Ideology and Actions*, Palgrave, 2013.

Wakeford, J.J. "The impact of oil price shocks on the South African macro-economy: History and prospects", *SARB Conference*, 2006.

Weissbach, Muriel Mirak. "Iran takes up the fight for the development of Africa", *EIR*, c.24, n.31, Ağustos 1997.

Haber Kaynakları:

"Arabs who toppled government vote against Iran at UN", *Iran Times*, 30.12.2011.

"Ahmadinejad in West Africa", *Deutsche Welle*, 15.04.2013.

"Ahmadinejad's last Africa tour tries to cement ties", *BBC*, 15.04.2013.

"Ahmadinejad wraps up Senegal visit, heads for Cuba", *IRNA*, 14.09.2006.

"Britain urges Kenya not to import more Iranian oil", *Reuters*, 04.06.2012.

"Iran becomes new frontier for Kenyan tea", *Standard Medya*, Kenya, 15.04.2012.

"Iran expanding its covert overseas hunt for uranium", *The Jerusalem Post*, 24.02.2011.

- “Iran leader leaves Uganda without oil deal”, *CNN*, 25.04.2010.
- “Iran seeks to double its credit to Kenya”, *Daily Nation*, Kenya, 27.02.2011.
- “Iran selling oil to S Africa, Sri Lanka: Official”, *PRESS TV*, 19.05.2014.
- “Iran signs deal to supply crude to Kenya”, *Reuters*, 03.03.2009.
- “Iran to build tractor factory in Senegal”, *PRESS TV*, 14.10.2009.
- “Iran to set up car plant in Nigeria”, *PRESS TV*, 2010.
- “Iran urges South Sudan to withdraw forces from Heglig”, *Irdiplomacy.ir*, 16.04.2012.
- “Iran warships leave Sudan after four day stay”, *Reuters*, 03.11.2012.
- “Iran warships leave Sudan after three day stay”, *Sudan Tribune*, 01.11.2012.
- “Iran welcomes expansion of trade ties with Ghana: Vice president”, *PRESS TV*, 06.08.2013.
- “Iran, Benin support peace for all nations”, *Et'elaat*, 18.04.2013.
- “Iran, Ghana determined to enhance ties: Larijani”, *PRESS TV*, 21.10.2013.
- “Iran, Ghana must try for just world order”, *Et'elaat*, 18.04.2013.
- “Iran, Saudi Arabia jostle for influence in Sudan as Iranian cultural centre shut down”, *Middle East Eye*, 08.09.2014.
- “Iran, Senegal resume bilateral relations”, *PRESS TV*, 07.02.2013.
- “Iran: Arms shipment intercepted in Nigeria was a misunderstanding”, *CNN*, 16.10.2010.
- “Iran's warships doct in Sudan”, *Reuters*, 30.10.2012.
- “Iran-Khodro Starts Samand Assembly in Senegal”, *Payvand*, 04.10.2008.
- “Iran's president to visit Niger, Ghana, Benin”, *PRESS TV*, 06.04.2013.
- “Israel's Relations With Ghana Is Natural – Ambassador Bar-Li”, *The Chronicle*, 23.04.2013.
- “Israeli Ambassador's comments surprise me - Hanna Tetteh”, *Ghanaweb*, 16.04.2013.
- “Kenya cancels Iran oil imports over sanctions threat”, *BBC*, 04.06.2012.

“Kenya finds 2 Iranians guilty of terror attack plot”, *The Jerusalem Post*, 05.02.2013.

“Kenya oil discovery after Tullow Oil drilling”, *BBC*, 26.03.2012.

“Mahama Must Explain The Seizure Of Ghana’s Gold In Turkey”, *GhanaWeb*, 28.01.2013.

“Nigeria puts Iranian behind bars for “alleged arms shipment””, *PRESS TV*, 17.05.2013.

“Nigeria reports Iran arms seizure to UN Security council”, *CNN*, 16.10.2010.

“Nigeria-Iran friendly called off”, *BBC*, 15.10.2010.

“Nigerian soldiers kill 25 anti-Israel protesters on Quds Day”, *PRESS TV*, 26.07.2014.

“Nuclear deal means more Iran oil”, *Reuters*, 03.03.2015.

“Nuclear Plans Dominate Iranian President’s Visit”, *The Observer*, 28.04.2010.

“PM blames Iran for thwarted Cyprus terror attack”, *The Jerusalem Post*, 16.07.2012.

“Rana Rahimpour, Ahmadinejad’s last Africa tour tries to cement ties”, *BBC*, 15.04.2013.

“Relations with Africa priority of Iran’s foreign policy”, *Et’elaat*, 07.01.2013.

“Report: Zimbabwe denies signing secret deal to sell uranium to Iran”, *The Jerusalem Post*, 08.10.2013.

“Senegal severs ties with Iran”, *Aljazeera*, 23.02.2011.

“Senegal’s President Tells Government to Boost Arab Investment”, *Bloomberg*, 10.12.2010.

“Sheikh Zakzaky: Why Nigeria could fear an attack on Iran”, *BBC*, 08.05.2012.

“South Africa looks for alternatives to Iran oil” *Financial Times*, 13.03.2012.

“South Africa plans big food sales to Iran once sanctions ease”, *Reuters*,

24.10.2013.

“South Africa to keep importing Iran oil: Minister”, *PRESS TV*, 24.07.2012.

“South Africa wants to resume Iran oil imports in three months”, *Reuters*, 09.09.2014.

“South Africa’s Sasol to Avoid Iran Oil”, *The Wall Street Journal*, 25.01.2012.

“Sudan Needs Further Attention”, *Irdiplomacy.ir*, 28.09.2011.

“Sudan Needs Further Attention”, *Irdiplomacy.ir*, 28.09.2011.

“Sudan orders Iranian diplomats to leave”, *Aljazeera*, 02.09.2014.

“Sudanese army says ground troops to join Saudi-led coalition in Yemen”, *Sudan Tribune*, 27.03.2015

“Sudan’s Bashir barred from Saudi airspace”, *Aljazeera*, 04.08.2013.

“The Report South Africa 2008”, *Oxford Business Group*.

“Turkey lifts ban on Iranian gold cargo plane” *Et’elaat*, 01.01.2013.

“U.N Approves New Sanctions”, *New York Times*, 10.06.2010.

“US may punish South Africa over Iran”, *PRESS TV*, 12.05.2012.

“When Khartoum turns away from Tehran”, *Al-Araby*, 15.09.2014.

İnternet Kaynakları:

“From Ashura till Arbaeen” conference held in Senegal”, 08.01.2013. (<http://en.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=257&pageid=11747&newsview=593145>)

“President Ahmadinejad arrives in Senegal”, 29.10.2009. (<http://www.president.ir/en/19075>)

“Press TV interveiws Sheikh Zakzaky”, http://www.islamicmovement.org/index.php?option=com_content&view=article&id=126:press-tv-interviews/

“Quran Translations in 8 Languages Ready for Publication”, 30.04.2014. Bkz.<http://en.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=257&pageid=11747&newsview=611638>

“Senegal Intellectuals Visit Hazrat Masoumehs (SA) Holy Shrine”,
29.06.2013. (<http://en.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=257&pageid=11747&newsview=599964>)

Ghanaweb, 16.04.2013.

<http://nairobi.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=137&pageid=11627&newsview=627943>

<http://www.aryasol.com/index.php/en/about-us/history-and-geography/history>

http://www.jafariyanews.com/2k9_news/dec/30nigeria_ashura.htm

www.badea.org

www.un.org